

POVEZANOST AUTORITARIJANIZMA I SUPEREGA MALOLJETNIH DELINKVENATA*

Milko Mejovšek i Vojislav Kovačević

Fakultet za defektologiju
Sveučilište u Zagrebu

Originalni znanstveni rad
UDK: 376.56
Primljeno: 18. 4. 1984.

SAŽETAK

Na uzorku 628 maloljetnih delinkvenata oba spola koji su otpušteni iz odgojnih zavoda i domova za preodgoj na području SR Hrvatske, primijenjene su skale autoritarizma i superega. Faktorskom analizom utvrđene su tri latentne dimenzije u oba prostora zajedno: konformistički usvojene opće društvene vrednote, autoritarizam i evaluacija vlastite vrijednosti.

Kanonička korelacijska analiza pokazala je da se međusobna povezanost prostora autoritarizma i prostora superega može objasniti s tri para kanoničkih dimenzija. Prva kanonička dimenzija u prostoru autoritarizma interpretirana je kao odsutnost autoritarne submisivnosti regulativima društva, a u prostoru superega kao snižena snaga superega. Druga kanonička dimenzija u prostoru autoritarizma upućuje na diskriminaciju, brutalnost i nesnošljivost prema drugim ljudima, a u prostoru superega na egoizam. Latentne dimenzije treće po redu, kako u prostoru autoritarizma, tako i u prostoru superega, nisu jasno definirane.

Rezultati istraživanja pokazuju da su kod maloljetnih delinkvenata u postpenalnom razdoblju jače izraženi autoritarni modeli ponašanja od onih koji se osnivaju na snazi superega.

1. UVOD

Autoritarizam i superego su karakteristike ličnosti koje vjerojatno nemaju jednaki opseg i utjecaj na ponašanje individue. Prema Adornu i sur. (1950) autoritarizam ima vrlo širok opseg, te se govori čak o autoritarnoj ličnosti, tj. posebnoj strukturi ličnosti odnosno tipu ličnosti. Superego je u Freudovoj teoriji socijalna komponenta ličnosti, predstavnik moralnih standarda društva u pojedincu, znači dio ličnosti.

Osnovne osobine autoritarne ličnosti (Adorno i sur. 1950) su: konvencionalizam, autoritarna submisivnost, agresivnost, antiintracepcija, poštovanje vlasti i zakona, destruktivnost i cinizam, česta upotreba

mehanizma projekcije, rigidnost mišljenja, praznovjerje i stereotipnost, kao i pretjerano zanimanje za seksualne perverzije. Takva se ličnost formira kroz oštro i kruto postupanje roditelja prema djeci, uz neprestano naglašavanje dužnosti i obaveza, uz pomanjkanje ili odsutnost emocionalnih veza, naglašavanje uloge socijalnog statusa, hijerarhije u društvu i prisiljavanje na suzdržanost u ponašanju. Neprijateljski stav prema ocu, glavnom autoritetu u obitelji, potiskuje se i očituje kao prezir prema manjinama, slabijima, podređenima. Strah od neprijateljstva prema ocu i odgoj u autoritarnoj (patrijarhalnoj) obitelji dovodi do formiranja rigidne ličnosti koja je stereotipna, nemaštovita, koja izbjegava

* Rad je sastavni dio projekta Fakulteta za defektologiju, Sveučilišta u Zagrebu, „Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske“.

analizu vlastitih doživljaja (osjećaja), jer se plaši izbijanja neprijateljstva prema autoritetu (ocu), koja je sklona moraliziranju (da utječe na druge, ali u prvom redu na samog sebe, da se potisnu neprijateljski impulsi prema autoritetu, tj. ocu). Autoritarnost ličnosti teži k uspjehu i moći, a također očituje i etnocentrizam i antidemokratsku tendenciju. Kada se trebaju izjasniti, pozivaju se na autoritete. U svladavanju teškoća autoritarnost osoba je gruba, energična, poduzetna (pobjednik u životnoj borbi). Smatra da žena treba biti podređena muškarcu. Pokazuju se i paranoične tendencije.

Superego je u Freudovoj teoriji onaj dio ličnosti koji se najkasnije razvije i zastupnik je moralnih standarda društva u pojedinca, te je prema tome superego zapravo socijalna komponenta ličnosti. Sastoji se od dva dijela: savjesti i egoideala. Savjest se razvija kažnjavanjem, a egoideal nagrađivanjem, odnosno pozitivnom stimulacijom. Savjest „kažnjava“ pojedinca za postupke koji nisu u skladu s društvenim standardima kroz doživljaj, odnosno osjećaj krivnje. Egoideal postavlja ciljeve kojima pojedinac teži i koje nastoji postići i kada su ti ciljevi postignuti postoji doživljaj ugone. Savjest je usmjerena na negativne ciljeve (koje treba izbjegavati), a egoideal na pozitivne ciljeve (kojima se teži). Na formiranje superega, prema Freudu, primarna socijalna sredina ima mnogo veći utjecaj od sekundarne socijalne sredine.

Na temelju istraživanja u našoj zemlji (Momirović, Viskić—Štalc i Mešovšek, 1974; Viskić—Škalec, Horga, Gredelj i Momirović, 1975; Kovačević, 1976. i 1981; Mešovšek, 1977) može se zaključiti da povišeni autoritarizam ukazuje na nepovoljnu strukturu ličnosti koju karakteri-

zira rigidnost ponašanja i mišljenja, snižena kognitivna efikasnost, kao i neurotske reakcije asteničnog tipa. Povišeni superego ukazuje na povoljnu strukturu ličnosti koju karakterizira efikasnost kognitivnog funkcioniranja, odsutnost patoloških konativnih reakcija, ali i određena doza rigidnosti ponašanja i mišljenja, koja je, po svemu sudeći, i generator niske pozitivne povezanosti između autoritarizma i superega. Održana rigidnost u formaciji superega ne začuđuje jer je riječ o pozitivnom odnosu prema normama ponašanja, a to znači njihovu prihvaćanju. Ipak i u tom pogledu postoji velika razlika između osobe povišenog autoritarizma i osobe povišenog superega, jer dok prva prihvaća društvene norme kruto i bez rezerve, druga ih prihvaća na mnogo fleksibilniji način (spremna je odstupiti od propisa, ako u određenoj situaciji strogo poštivanje propisa donosi više štete nego koristi, odnosno kada je nehumano). U „razvojnim stupnjevima karaktera“ (Peck i sur., 1963, prema Petrović, 1973) autoritarnim ličnostima odgovara četvrti stupanj nazvan „iracionalno savjestan“, a ličnostima povišenog superega, peti, najviši stupanj „racionalno—altruistički“. Osoba koja je postigla peti stupanj u razvoju morala (karaktera), ne poštuje principe i norme zbog njih samih (što je karakteristika četvrtog stupnja), nego zbog toga što smatra da su norme ponašanja potrebne samo zato da bi se osigurali uvjeti za normalan život i stvaralaštvo u ljudskoj zajednici i spreman je od njih odstupiti, kada je njihovo striktno poštivanje nehumano, iracionalno i kada se njima ne postiže socijalno poželjan cilj.

Autoritarizam i superego, između ostalog, imaju važnu ulogu u resocijaliza-

ciji maloljetnih delinkvenata. Prema istraživanjima u našoj zemlji (Momirović, Viskić—Štalec i Mejovšek, 1974; Kovačević, 1976. i 1981; Mejovšek i Kovačević, 1982; Kovačević, 1982) povišeni autoritarizmi i povišeni superego pouzdani su indikatori uspješne resocijalizacije.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja sastoji se u utvrđivanju povezanosti između skupa indikatora autoritarizma i skupa indikatora superega, odnosno utvrđivanju onih bitnih karakteristika koje ih međusobno povezuju.

Na osnovi dosadašnjih istraživanja u kojima su autoritarizmi i superego vrednovani na temelju sumarnih rezultata u testu i u kojima je njihova povezanost pozitivna i niska (Momirović, Viskić—Štalec i Mejovšek, 1974; Viskić—Štalec, Horga, Gredelj i Momirović, 1975; Kovačević, 1976. i 1981; Mejovšek, 1977), može se očekivati da će povezanost utvrđena kanoničkim pristupom biti osrednje visine. Logičko je također očekivati pozitivnu povezanost zato što je riječ o prihvaćanju standarda društva, ali na dvije različite razine.

3. METODE RADA

3. 1. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika sastojao se od 628 maloljetnika oba spola, koji su u periodu od 1. 1. 1972. do 31. 12. 1975. otpušteni iz odgojnih zavoda ili domova za preodgoj na području SR Hrvatske. Ispitivanje skalama autoritarizma i superega provedeno je krajem 1979. i početkom 1980. godine, te je postpenalni period varirao od 4 do 8 godina.

3. 2. Uzorak varijabli

Autoritarizmi su ispitani pomoću skale H. J. Eysencka u adaptaciji M. Mrakovića, a superego skalom CG iz baterije 16 PF R. B. Cattella.

Skala autoritarizma

- A₁ Omladinu bi trebalo podvrgnuti strožem režimu života jer činjenice govore da uživanje prevelike slobode uzrokuju niz loših posljedica
- A₂ Naređenje predstavnika vlasti treba izvršavati bez pogovora
- A₃ Treba uvijek postupiti onako kako zakon propisuje
- A₄ Sve one koji ne slušaju svoje roditelje i starije od sebe trebalo bi obavezno kažnjavati
- A₅ Naši prometni propisi nisu dovoljno strogi jer je činjenica da zbog toga stradaju mnogi nedužni građani
- A₆ Vlast je potrebna da bi se većina ljudi efikasno držala u potčinjenosti
- A₇ Naređenje rukovodioca treba izvršavati bez prigovora
- A₈ Postoje pojedinci, pa i grupe ljudi koji nisu vrijedni da žive
- A₉ Naši zakoni prema kriminalcima su preblagi
- A₁₀ Besposličare bi trebalo kažnjavati kao kriminalce
- A₁₁ Putovanje iz države u državu trebalo bi dopustiti bez ikakvih ograničenja
- A₁₂ Silovanje zaslužuje smrtnu kaznu
- A₁₃ Ljudi s teškim nasljednim defektima i bolestima morali bi se obavezno sterilizirati
- A₁₄ Smrtna kazna je divljački običaj i trebalo bi je ukinuti
- A₁₅ Opravdano je što se kod nas za neke slučajeve predviđaju smrtne kazne

- A₁₆ Seksualne kriminalce trebalo bi bičevati, pa čak kažnjavati i na gori način
- A₁₇ Dobro je što borba za život odbacuje one koji se ne mogu održati
- A₁₈ Sloboda je štetna za one koji su nesposobni
- A₁₉ Homoseksualci nisu ništa bolji od kriminalaca i trebalo bi ih oštro kažnjavati
- Ispitanici unose odgovore na Likertove skale od pet stupnjeva: Potpuno točno, Uglavnom točno, Nisam siguran, Uglavnom netočno i Potpuno netočno. Tvrdnje 11. i 14. su invertirane. Numeričke vrijednosti stupnjeva idu navedenim redoslijedom od 5 do 1, osim u invertiranim tvrdnjama.
- Skala superega**
- S₁ Kada bi vidio djecu susjeda kako se tuku ja bih:
a) ostavio da se sami nagode, b) ne znam što bih radio, c) razgovarao bih s njima
- S₂ Mnogi ljudi bili bi zaprepašteni kada bi saznali moje tajne i misli:
a) da b) ne znam c) ne
- S₃ Mislim da je potpuna sloboda važnija od lijepog ponašanja i poštovanja zakona: a) točno b) nisam siguran c) netočno
- S₄ Iako se ljudima sviđam, gdje kad mi predbacuju da sam površan: a) točno b) ne znam c) netočno
- S₅ Ako postoji mogućnost da nađem na teškoće: a) nastojim da ih unaprijed predvidim i riješim b) kako kad c) ne brinem se jer mislim da ću se uvijek lako snaći
- S₆ Mislim da mogu imati povjerenja u miliciju da neće zlostavljati nevine ljude: a) točno b) ne znam c) netočno
- S₇ Neću da prihvatim dobronamjerne savjete drugih iako znam da bi to trebalo učiniti: a) katkad b) gotovo nikada c) nikada
- S₈ Ja se trudim da svoje odluke uvijek uskladim sa shvaćanjima što je dobro, a što zlo: a) da b) neodlučan sam c) ne
- S₉ Ja uvijek nastojim da svaki posao obavim što je moguće ispravnije i na vrijeme: a) točno b) nisam siguran c) netočno
- S₁₀ Volim posao koji zahtijeva mnogo vještine: a) da b) neodlučan sam c) ne
- S₁₁ Bolje je doživjeti duboku starost nego se satirati služeći zajednici: a) točno b) nisam siguran c) netočno
- S₁₂ Ljudi troše previše svog slobodnog vremena pomažući susjedima: a) da b) ne znam c) ne
- S₁₃ Poštujem razne propise samo utoliko ukoliko meni osobno odgovaraju: a) točno b) kako kad c) netočno
- S₁₄ Za uspjeh u poslu mnogo je važnije imati dobre veze nego dobro raditi: a) točno b) ne znam c) netočno
- S₁₅ Čini mi zadovoljstvo da svoje vrijeme i energiju posvetim: a) svojoj kući i stvarnim potrebama svojih drugova b) kako kad c) društvenoj aktivnosti i svojoj omiljenoj zabavi
- S₁₆ Smatram da bi bilo korisno da se planira da ne bi dolazilo do nepotrebnog gubljenja vremena između poslova: a) da b) nisam siguran c) ne
- S₁₇ Kada radim neki posao, moja je glavna briga: a) da ga uradim onako kako treba b) ne znam c) da ga uradim tako da od toga moji prijatelji nemaju nikakve štete

S₁₈ Kada moji drugovi očekuju od mene neku važnu odluku, ja ih ne ostavljam da dugo čekaju: a) točno b) ponekad c) netočno

S₁₉ Nikad se nisam divio čak ni veoma uspješnom kriminalcu ili špijunu: a) točno b) nisam siguran c) netočno

S₂₀ Prilikom vraćanja uvijek provjeravam u kakvom su stanju stvari koje sam pozajmio ili koje su meni pozajmili: a) da b) nisam siguran c) ne

Odgovori koji ukazuju na povišeni superego u svim su tvrdnjama vrednovani brojem 3, a oni koji ukazuju na sniženi superego brojem 1.

3. 3. Metode obrade podataka

U obradi podataka primijenjena je faktorska analiza pod komponentnim modelom (Hotelling, 1933), prema PB kriteriju (Štalec i Momirović, 1971), s orthoblique transformacijom glavnih komponenta (Kaiser i Harris, 1974) i kanonička korelacijska analiza (Hotelling, 1936). Primijenjeni su programi PCOMPA PB I COCAIN — mini verzija. Obrada podataka izvršena je u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu.

U utvrđivanju relacija primijenjena su dva pristupa; u prvom svi su itemi stavljani u jedinstveni prostor i utvrđene su latentne dimenzije tog jedinstvenog prostora, a u drugom itemi autoritarizma i superega tretirani su kao dva skupa logički nezavisnih varijabli između kojih su utvrđene kanoničke relacije.

4. Interpretacija rezultata

Faktorskom analizom izolirana su tri faktora.

Prvi faktor obuhvaća najviše varijabli iz područja indikatora superega, a one ima-

Tablica 1.

Sklop (A) i struktura (F) faktora 1 u prostoru varijabli (maksimalni koeficijenti) i regresijski koeficijent (β)

	A	F	β
A ₂	.41	.56	.11
A ₂	.35	.56	.09
A ₃	.34	.31	.09
A ₁₁	.48	.34	.13
A ₁₄	.57	.54	.16
S ₂	.70	.63	.19
S ₃	.26	.32	.07
S ₄	.42	.42	.11
S ₆	.65	.54	.17
S ₁₁	.36	.33	.10
S ₁₂	.62	.65	.17
S ₁₃	.39	.44	.11
S ₁₄	.23	.34	.06
S ₁₉			

ju u prosjeku veće projekcije od onih varijabli autoritarizma koje ga definiraju.

Analizom varijabli s najvećim projekcijama, vidljivo je da se radi o onim sadržajima u kojima je uključena težnja k poštivanju općih društvenih vrednota vezanih za preferiranje društvene koristi nad osobnim (preferiranje lijepog ponašanja i poštovanje zakona nad potpunom slobodom, kao i služenje zajednici i poštovanje propisa bez osobne koristi). Također do izražaja dolazi preferiranje uspjeha u radu, kao i povjerenje u sebe i organe koji održavaju red. Prema tome, uz pozitivne društvene vrijednosti do izražaja dolazi i jednim dijelom vlastita pozitivna evaluacija.

Iz područja autoritarizma uz ovaj se faktor koncentriraju oni indikatori koji općenito ukazuju na poštovanje zakonskih regulativa i nedavanje prevelike slobode ljudima.

Znači da ovaj faktor homogenizira one indikatore koji opisuju tendenciju usvajanja općih društvenih vrednota, a što je povezano s autoritarnim odnosom prema društvenim regulativima. Zato s opravda-

njem možemo konstatirati da ovaj faktor obuhvaća onaj segment superega koji se odnosi na usvojene društvene vrednote, povezano s usaglašavanjem s društvenim regulativima. Takav sklop varijabli ukazuje na sličnost s konformizmom koji je karakteriziran s prihvaćanjem grupnih normi ponašanja, te posebno izražava i suglasnost s institucionalnim oblicima ponašanja, a i subordinaciju običajnim i zakonskim normativima. Ali ovo usaglašavanje ne treba shvatiti kao pasivno uklapanje, iako ovi indikatori uključuju poseban segment autoritarijanizma, koji ističe sklad s općim regulativima ponašanja. Budući da se u okviru ovog faktora ne uključuju sve karakteristike autoritarijanizma, već samo ona koja pokazuje prihvaćanje općih regulativa ponašanja u organiziranom društvu, smatra se da su takvi stavovi bliže konformizmu, ali s elementima krutosti.

Zato se ovaj sklop varijabli iz područja superega i autoritarijanizma može nazvati faktorom **konformistički usvojenih općih društvenih vrednota**.

Tablica 2.

Sklop (A) i struktura (F) faktora 2 u prostoru varijabli (maksimalni koeficijenti) i regresijski koeficijenti (β)

	A	F	β
A ₁	.39	.41	.10
A ₄	.56	.60	.14
A ₅	.30	.38	.07
A ₆	.52	.50	.13
A ₇	.40	.51	.10
A ₈	.52	.48	.13
A ₉	.52	.57	.13
A ₁₀	.60	.57	.15
A ₁₂	.54	.56	.14
A ₁₃	.41	.38	.10
A ₁₅	.30	.37	.08
A ₁₆	.61	.57	.15
A ₁₇	.48	.43	.12
A ₁₈	.45	.37	.11
A ₁₉	.56	.53	.14

Drugi faktor obuhvaća samo indikatore autoritarijanizma. Ipak najveće projekcije imaju oni indikatori autoritarijanizma koji ukazuju na rigidni odnos prema težim prijestupima (silovanju, seksualnim kriminalcima, homoseksualcima, ali i besposličarenju) i nesnošljiv stav prema nesposobnima (jer ih treba sterilizirati, odbaciti i ograničiti im slobodu). S nešto većim projekcijama ovaj faktor uključuje one varijable koje ukazuju na poštivanje hijerarhijskog odnosa.

Drugi faktor obuhvaća glavne karakteristike autoritarijanizma, te se, prema tome, s opravdanjem može nazvati faktorom **autoritarijanizma**.

Tablica 3.

Sklop (A) i struktura (F) faktora 3 u prostoru varijabli (maksimalni koeficijenti) i regresijski koeficijenti (β)

	A	F	β
S ₁	.33	.47	.08
S ₅	.34	.51	.09
S ₇	.62	.44	.16
S ₈	.62	.69	.16
S ₉	.66	.72	.17
S ₁₀	.63	.58	.16
S ₁₅	.42	.38	.11
S ₁₆	.65	.61	.17
S ₁₇	.50	.54	.13
S ₁₈	.46	.36	.12
S ₂₀	.67	.61	.17

Treći faktor obuhvaća samo indikatore superega. Najveće projekcije imaju one varijable koje se odnose na vlastitu evaluaciju rada i usklađivanje vlastitog mišljenja s mišljenjem drugih, što ukazuje na prihvatljivu društvenu komunikaciju, odnosno neprihvatanje ekstremnih stanovišta.

Sklop varijabli obuhvaća jedan segment superega koji se naročito odnosi na vlastitu pozitivnu evaluaciju ili prema Freudu na

egoideal s usaglašavanjem vlastitog mišljenja s mišljenjem drugih. Zato se ovaj faktor može nazvati faktorom **evaluacije vlastite vrijednosti**.

Korelacije među faktorima su pozitivne i variraju od osrednje do niske korelacije. Vjerojatno bi se u prostoru drugog reda mogla izdvojiti dva faktora i to faktor generalnog autoritarizma i generalnog superega.

Faktor konformistički usvojenih društvenih vrednota ima osrednju korelaciju (.55) s faktorom evaluacije vlastite vrijednosti, što znači da ta dva faktora čine poseban subsistem, te s obzirom na veličinu koeficijenta korelacije imaju oko 30% zajedničke varijance.

Zanimljivo je da faktor evaluacije vlastite vrijednosti ima s autoritarizmom oko 9% zajedničke varijance, a faktor konformistički usvojenih društvenih vrednota, premda su u nju uključeni elementi autoritarizma, s njime ima oko 2% međusobnog preklapanja.

To, drugim riječima, znači da su altruističke tendencije, koje su uključene u faktor konformistički usvojenih društvenih vrednota u vrlo maloj vezi s rigidnim mišljenjem, konvencionalnošću, destruktivnosti i cinizmom koji, između ostalog, ulaze u sklop autoritarizma. Prema tome, može se smatrati da su postojeće društvene vrednote realnije usvojene i tako kao pozitivni generatori mogu utjecati na ponašanje koje je usklađeno s društvenim normama.

Nešto malo povećana zajednička varijanca između evaluacije vlastite vrijednosti i autoritarizma ($r = .30$) ukazuje na povezanost egoideala s autoritarnim odnosom, odnosno da je formiranje egoideala u ovom uzorku donekle povezano s težnjom k uspjehu i moći, a i s etnocentri-

mom i antidemokračnosti.

Takva konstelacija izoliranih faktora u prostoru autoritarizma i superega može se donekle usporediti i s Freudovom koncepcijom, prema kojoj se superego sastoji od savjesti (konformistički usvojenih vrednota) i egoideala (evaluacija vlastite vrijednosti). Ali, razumljivo je da superego samostalno ne djeluje već je on negdje više, a negdje manje povezan i s autoritarizmom koji se razvija s obzirom na striktnu zahtjeve bilo mikrogrupa ili makrogrupa, odnosno pod utjecajem metoda i postupaka za korekciju ponašanja.

Također se ova konstelacija može usporediti i s Rokeachovom (1960) tvrdnjom prema kojoj stavovi i vrednote mogu biti izražene na „otvoren“ ili „zatvoren“ način, u skladu s karakteristikama ličnosti. Njegov dogmatizam upućuje na zatvoreni sistem uvjerenja odnosno kruto usklađena uvjerenja, a što je posljedica povišene anksioznosti, koja je često formirana još u djetinjstvu. Međutim, veze autoritarizma, dogmatizma, konformizma, superega i drugih karakteristika ličnosti nužno treba uvijek promatrati u sklopu s kulturnom sredinom, jer one nemaju opće, nezavisno psihološko značenje (Melikian, 1959).

Tablica 4.

Interkorelacije faktora			
	F ₁	F ₂	F ₃
F ₁	1.00		
F ₂	.14	1.00	
F ₃	.55	.30	1.00

Primjenom kriterija $p \leq .05$ dobivene su tri značajne kanoničke veze (ovaj je kriterij ugrađen u program), ali se ništa ne mijenja ako se primijeni i stroži kriterij $p \leq .01$ (Tablica 5.).

Tablica 5.

Značajne kanoničke korelacije

	C ²	C	P
1	.47	.68	.00000
2	.16	.40	.00000
3	.10	.32	.00538

Postoje velike razlike između varijabli unutar oba skupa u visini komunaliteta (tablice 6. i 7.).

Tablica 6.

Komunaliteti – superego

S ₁	.34	S ₁₁	.26
S ₂	.20	S ₁₂	.42
S ₃	.52	S ₁₃	.66
S ₄	.10	S ₁₄	.23
S ₅	.27	S ₁₅	.15
S ₆	.50	S ₁₆	.32
S ₇	.04	S ₁₇	.20
S ₈	.42	S ₁₉	.17
S ₉	.53	S ₁₉	.24
S ₁₀	.40	S ₂₀	.23

Tablica 7.

Komunaliteti – autoritarizam

A ₁	.27	A ₁₁	.12
A ₂	.67	A ₁₂	.26
A ₃	.63	A ₁₃	.35
A ₄	.31	A ₁₄	.10
A ₅	.32	A ₁₅	.25
A ₆	.32	A ₁₆	.19
A ₇	.60	A ₁₇	.57
A ₈	.14	A ₁₈	.29
A ₉	.32	A ₁₉	.35
A ₁₀	.26		

Prema tome, u varijanci značajnih kanoničkih varijabli neke originalne varijable sudjeluju tek neznatno. Na temelju razlika u komunalitetima, može se pretpostavljati da prostori superega i autoritarizma nisu homogeni. Ovaj zaključak

vrijedi pod opravdanom pretpostavkom da su itemi u oba mjerna instrumenta dobro odabrani u odnosu prema predmetu mjerenja i zatim da posjeduju potrebna metrijska svojstva. Na smanjenu homogenost ukazuju osim toga i tri značajne kanoničke veze.

Tablica 8.

Korelacije kanoničkih i originalnih varijabli – superego

	1	2	3
S ₁	-.55	.17	-.12
S ₂	-.44	.09	.02
S ₃	-.51	-.35	.37
S ₄	-.25	-.08	.18
S ₅	-.51	-.07	-.03
S ₆	-.48	.24	-.46
S ₇	-.19	-.06	-.01
S ₈	-.65	-.05	.06
S ₉	-.71	.14	-.04
S ₁₀	-.58	.13	.33
S ₁₁	-.36	-.33	.15
S ₁₂	-.17	-.60	-.16
S ₁₃	-.52	-.62	.05
S ₁₄	-.46	.09	.09
S ₁₅	-.20	.18	.27
S ₁₆	-.56	.08	.00
S ₁₇	-.43	.07	.06
S ₁₈	-.29	-.02	-.29
S ₁₉	-.42	.14	.20
S ₂₀	-.48	-.48	.05

Povezanost prvog para kanoničkih varijabli je srednje visine i pokazuje da u superegu i autoritarizmu postoji znatan dio zajedničkih (oko 47%) karakteristika. Zajedničke karakteristike uključene u drugi i treći par kanoničkih varijabli mnogo su manje.

Dakle, očigledno je da glavninu veze između autoritarizma i superega objašnjavaju prve kanoničke varijable, a da drugi i treći par kanoničkih varijabli sadrži samo neka parcijalna obilježja koja stoje

u niskim vezama.

Prva kanonička varijabla u prostoru autoritarizma (Tablica 9.) okrenuta je u suprotnom smjeru od autoritarnog ponašanja. U prvom redu to se odnosi na prihvaćanje društvenih standarda ponašanja, jer je u tome i suština prve kanoničke varijable u prostoru autoritarizma. Prema tome, izolirana latentna dimenzija može se interpretirati kao **odsutnost autoritarnih submisivnosti regulativima društva**.

Tablica 9.

Korelacije kanoničkih i originalnih varijabli
– autoritarizma

	1	2	3
A ₁	-.33	.40	-.05
A ₂	-.77	.08	-.27
A ₃	-.79	-.01	.06
A ₄	-.38	.41	.03
A ₅	-.37	.18	.38
A ₆	.06	.56	-.05
A ₇	-.71	.30	-.01
A ₈	-.03	.35	.13
A ₉	-.48	.30	-.03
A ₁₀	-.20	.46	.02
A ₁₁	-.32	-.11	-.02
A ₁₂	-.27	.32	.31
A ₁₃	-.08	.58	.08
A ₁₄	-.23	-.10	.18
A ₁₅	-.44	-.08	.23
A ₁₆	-.08	.43	.07
A ₁₇	.15	.45	-.59
A ₁₈	.16	.52	-.05
A ₁₉	.02	.58	.11

Prva kanonička varijabla u prostoru superega (Tablica 8.) također je negativno orijentirana, tj. usmjerena je k slaboj snazi superega. Dobivena latentna dimenzija ima obilježje generalnog faktora superega. Ipak, najviše korelacije imaju oni itemi koji ukazuju na odnos prema društvenim standardima ponašanja. Budući da izo-

lirana latentna dimenzija ipak ima obilježje generalnog faktora, najopravdanije je da se interpretira kao **snižena snaga superega**, ali uz napomenu da se radi o superegu koji je na suprotnom polu vrlo „nategnut“ **k autoritarnom odnosu prema društvenim standardima ponašanja**.

Na temelju istovrsne orijentacije latentnih dimenzija u oba analizirana prostora, očigledno je da su autoritarizam i superego u pozitivnoj korelaciji. Kako je i utvrđena povezanost srednje visine, može se konstatirati da je polazna hipoteza istraživanja bila ispravno postavljena. Usmjerenje latentnih dimenzija naravno ništa ne govori o zastupljenosti pojave u ispitivanom uzorku (to bi bilo moguće utvrditi tek na temelju faktorskih skorova).

Pod utjecajem prve kanoničke varijable u prostoru superega prva kanonička varijabla u prostoru autoritarizma strukturirana je tako da je autoritarni sklop ličnosti znatno ublažen. Ublažena je autoritarna agresivnost, emocionalna hladnoća, zatim diskriminativni stavovi prema slabijima i manje sposobnim, a također je i reducirana autoritarna okrutnost i težnja za svirepim kažnjavanjem.

Strukture izoliranih dimenzija ukazuju da je bit povezanosti između autoritarizma i superega maloljetnih delinkvenata u odnosu prema društvenim regulativima ponašanja. Razlika je u tome što se norme ponašanja kada se radi o autoritarizmu prihvaćaju na krut, a kada se radi o superegu na nešto fleksibilniji način. Posebno isticanje prihvaćanja (ili neprihvatanja) društvenih normi ponašanja vjerojatno je jednim dijelom posljedica samog uzorka ispitanika. Naime, opravdano se može pretpostaviti da su kod maloljetnih delinkvenata u toku procesa socijalizacije, a slično

vrijedi i za proces resocijalizacije (u toku tretmana u ustanovi), više bili prisutni činioci koji pogoduju razvoju autoritarizma (naročito autoritarnosti i rigidnosti u odnosu prema normama ponašanja), a manje razvoju istinskog superega (patrijarhalna obitelj). Osim toga, jednako je vjerojatna i obratna situacija, tj. potpuna anormnost (odsutnost autoritarnog odnosa prema normama društva) koja je na žalost, relativno učestala i nakon zavodskog tretmana, a u prvom redu generirana u primarnoj socijalnoj sredini u kojoj su odnosi bitno poremećeni, koja obiluje sociopatološkim pojavama i općom nebrigom za dijete.

Nepovoljna konstelacija primarnog socijalnog polja u kojem je maloljetnik odrastao sadrži po pravilu više povoljnih okolnosti za razvoj autoritarnosti nego za razvoj ličnosti jakog superega (to će naročito pokazati struktura drugog para kanoničkih varijabli). U toku tretmana u ustanovi također je jače izražena prisutnost okolnosti koje pogoduju razvoju autoritarnosti (autoritaran odnos prema normama). Jaki superego redovito se može razviti samo u onoj socijalnoj sredini koja stimulira razvoj sposobnosti i osobina ličnosti, koja obiluje pozitivnim emocijama i međusobnim humanim odnosima, odnosno riječ je o takvoj socijalnoj sredini koja obiluje povoljnim okolnostima za svestrani razvoj ličnosti (superego koji se ne iscrpljuje u odnosu prema normama). Istraživanja provedena na uzorcima maloljetnih delinkvenata u našoj zemlji (Momirović, Viskiće—Štalec i Mejovšek, 1974; Kovačević, 1976. i 1981; Mejovšek i Kovačević, 1982; Kovačević, 1982) pokazuju da se uspješna resocijalizacija nakon tretmana više zasniva na

povišenom autoritarizmu (autoritarnom odnosu prema socijalnim standardima), a manje na povišenom superegu. Prema tome, na suzdržanost od vršenja ponovnih krivičnih djela više utječe strah od sankcije, a manje težnja za humanim odnosima u ljudskoj zajednici.

Druga kanonička varijabla u prostoru autoritarizma orijentirana je prema autoritarnosti ličnosti i to prema njenim slijedećim osobinama: diskriminacija u odnosu prema manje sposobnima i slabima, strogo kažnjavanje osoba koje ispoljavaju seksualne nastranosti i stav da većinu ljudi treba držati u potčinjenosti (pokornosti).

U prostoru superega, druga kanonička varijabla je negativno orijentirana i može se interpretirati kao *egoizam*.

Iz struktura obje latentne dimenzije jasno proizlazi da je riječ o najnegativnijim osobinama autoritarnosti. Prihvatanje društvenih normativna ponašanja potrebno je samo zato da bi se drugi držali u potčinjenom položaju. Prema tome, u osnovi povezanosti latentnih dimenzija nalazi se egoističan odnos prema drugima, odnosno omalovažavanje drugih ljudi i brutalnost. Dok se autoritarni odnos prema normama može smatrati poželjnim, ovdje se zacijelo radi o najnegativnijim osobinama autoritarizma. Razvoju tih autoritarnih karakteristika naročito pogoduju nepovoljni uvjeti koji postoje u primarnom socijalnom polju maloljetnika, a ti su prisutni i u ustanovama u kojima se provodi tretman. Naročito je to slučaj kada postoji emocionalna hladnoća i neprihvatanje maloljetnika.

Treća kanonička varijabla u prostoru autoritarizma, kao i kanonička varijabla u prostoru superega koja je s njom

u paru, nije jasno opisana. Struktura latentne dimenzije u prostoru autoritarizma ukazuje na potrebu strožeg kažnjavanja prestupnika, kao i na zaštitnički stav prema slabijima, a struktura latentne dimenzije u prostoru superega na nepovjerenje prema predstavnicima vlasti, kao i na potrebu poštivanja socijalnih normi ponašanja. Treba istaknuti da je ovdje riječ samo u parcijalnim konstelacijama analiziranih prostora, koje su u vrlo niskoj međusobnoj vezi.

5. ZAKLJUČAK

Faktorskom analizom utvrđene su tri latentne dimenzije u prostorima autoritarizma i superega: 1. konformistički usvojene opće društvene vrednote, 2. autoritarizam i 3. evaluacija vlastite vrijednosti.

Kanonička korelacijska analiza pokazuje da u prostoru autoritarizma i prostoru superega postoje tri kanoničke dimenzije koje su značajno povezane. Povezanost

prvog para kanoničkih dimenzija koje objašnjavaju bit zajedničkog autoritarizma i superega, srednje je visine. Prva kanonička varijabla u prostoru autoritarizma interpretirana je kao odsutnost autoritarizma submisivnosti regulativima društva, a njoj korespondentna kanonička varijabla u prostoru superega kao snižena snaga superega. Na osnovi orijentacije latentnih dimenzija očigledno je da su autoritarizam i superego u pozitivnoj korelaciji, a bit povezanosti je odnos prema društvenim normama ponašanja (kanoničke dimenzije su invertirane).

Drugi i treći par kanoničkih varijabli u niskim su međusobnim vezama. Druga kanonička varijabla u prostoru autoritarizma upućuje na diskriminaciju, brutalnost i nesnošljivost prema drugima, a druga kanonička varijabla u prostoru superega na egoizam. Treći par kanoničkih varijabli slabo je definiran, a to je dobrim dijelom i posljedica relativno niske parcijalne varijance u oba prostora.

LITERATURA

1. Adorno, T. W., E. Frenkel-Brunswik, D. J. Levinson, and R. N. Sanford. *The authoritarian personality*, Harper, New York, 1950.
2. Fulgosi, A.: *Psihologija ličnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.
3. Kovačević, V.: *Efikasnost resocijalizacije maloljetnih delinkvenata koji pripadaju različitim taksonomskim skupinama određena na temelju njihovih psiholoških i socioloških karakteristika*. Disertacija. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1976.
4. Kovačević, V.: *Problemi resocijalizacije maloljetnika s delinkventnim ponašanjem*. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu i Izdavački centar Rijeka, Zagreb-Rijeka, 1981.
5. Kovačević, V.: *Uspješnost resocijalizacije određena na osnovu psiholoških, socioloških i tretmanskih varijabli*. Istraživanja na području defektologije II, Zagreb, 1982.
6. Mešovsek, M.: *Struktura ličnosti maloljetnih delinkvenata*, Defektologija, 1977, God. 13, br. 1, str. 35-93.

7. Mejovšek, M. i V. Kovačević: Povezanost efikasnosti resocijalizacije s nekim osnovnim socijalnim stavovima maloljetnika s delinkventnim ponašanjem. Istraživanja na području defektologije II, Zagreb, 1982.
8. Melikian, L. M.: Authoritarianism and its correlates in the Egyptian culture and in the United States. J. soc. Issues 1959, Vol. 15, No. 3, pp. 58-68.
9. Momirović, K., N. Viskić-Štalec i M. Mejovšek: Relacije kognitivnih i konativnih karakteristika maloljetnih delinkvenata i efikasnosti resocijalizacije nakon penalnog tretmana, Defektologija, 1974, God. 10, br. 1-2, str. 155-173.
10. Petrović, M.: Vrednosne orijentacije delinkvenata. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1973.
11. Rokeach, M.: Open and closed mind. Basic Books, New York, 1960.
12. Viskić-Štalec, N., S. Horga, M. Gredelj i K. Momirović: Relacije kognitivnih i konativnih dimenzija i socioloških karakteristika kod maloljetnih delinkvenata, Defektologija, 1975, God. 11, br. 2, str. 20-55.

Résumé

A un échantillon de 628 délinquants mineurs de deux sexes, remis des institutions de correction sur le territoire de la République Socialiste de Croatie, les échelles d'autoritarisme et de „sur-moi“ étaient appliquées. Avec un procédé d'analyse factorielle trois dimensions latentes sont identifiées: les valeurs sociales communes acceptées d'une manière conformiste, l'autoritarisme et l'évaluation de valeur personnelle.

Analyse de corrélation canoniales a montré qu'on peut expliquer les liaisons d'autoritarisme et de „sur-moi“ au moyen de trois paires de dimensions canoniales. Première dimension dans l'espace d'autoritarisme est interprée comme l'absence de subordination autoritaire aux normes sociales et dans l'espace de „sur-moi“ comme le vigour diminuée de „sur-moi“. Seconde dimension canoniale dans l'espace d'autoritarisme indique la discrimination, la brutalité et l'intolérance envers les autres, et dans l'espace de „sur-moi“ l'égoïsme.

Troisième dimension dans l'espace d'autoritarisme de même que celle dans l'espace de „sur-moi“ n'est pas définie précisément. Les résultats de l'investigation montrent que les modèles de comportement autoritaire sont plus développés chez les délinquants mineurs dans le période postpénale, que les modèles basés à la vigueur de „sur-moi“.